

4. Vovk N. S. (2020). Analiz suchasnogo etapu zhitt'yevogo ciklu bibliotek Polshi v konteksti rozvitku cifrovih resursiv. *Vcheni zapiski Tavrijskogo nacionalnogo universitetu imeni V. I. Vernadskogo*. Seriya: Filologiya. Socialni komunikaciyi, T. 31 (70), № 3, ch. 3, pp. 130—137.
5. Vovk N. S. (2022). Viktorystannya bibliotechnih storinok u socialnih mrezhah z metoyu moralno-informacijnoyi pidtrimki chitachiv u berezni—kvitni 2022 roku. *Visnik Harkivskoyi derzhavnoyi akademiyi kulturi*, 61, pp. 94—105.
6. Dergachova G. M. (2022). *Ivent-tehnologiyi: konspekt lekcij*. Kyiv: KPI im. Igorya Sikorskogo.
7. Misik V. M. (2020). Chinniki pobudovi i rozvitku ivent-menedzhmentu. *Intelekt XXI*, 3, pp. 44—48.
8. Molchanova S. A. & Diha S. V. (2019). Podiyevij menedzhment v sistemi organizaciyi prosvitnickih zahodiv (dosvid naukovoji biblioteki HNU). *Knigi i biblioteki v globalizovanomu sviti : materialy Vseukrayinskoyi nauково-praktichnoyi konferenciyi (do 100-richchya Podilskogo derzhavnogo agrarno-tehnichnogo universitetu), 15—16 trav. 2019 r.* Kam'yanec-Podilskij: PDATU, pp. 106—113.
9. Najvidomishi biblioteki Lvova. (n. d.). *Nacionalna spilka pismennikov Ukraini*. Available at: <https://nspu.com.ua/novini/najvidomishi-biblioteki-lvova/>.
10. Najvidomishi biblioteki Lvova. (n. d.). *Ya Lviv'yanin*. URL: <http://surl.li/wfvsux>.
11. Oleksyuk G. V., Angelko I. V. & Samotij N. S. (2020). Ivent-industriya: rozvitok ta problemi v Ukraini. *Regionalna ekonomika*, 3 (97), pp. 120—130.
12. Persha lvivska mediateka. (n. d.). *Platforma rozvitku mist*. at: <http://urbanua.org/dosvid/ukrayinski-pryklady/175>.
13. Semiraz N., Petrushka A. Ivent-menedzhment v instrumentariyi shkilnoyi biblioteki. *Informaciya, komunikaciya, suspilstvo 2024 : materialy 13-yi Mizhnarodnoyi naukovoji konferenciyi ICS-2024*. Lviv: Vidavnistvo Lvivskoyi politehniki, pp. 225—226.
14. U Strijskomu parku zapracuyovala inklyuzivna Sensoteka. *Lvivskij portal*. Available at: <https://portal.lviv.ua/news/2020/08/20/u-stryjskomu-parku-zapratsiyovala-inklyuzivna-sensoteka>.
15. Hitrova O. A. & Haritonova Yu. Yu. (2018). Stan i tendenciyi rozvitku ivent-menedzhmentu v Ukraini. *Naukovij visnik mizhnarodnogo gumanitarnogo universitetu*. Seriya: ekonomika i menedzhment, 30, pp. 27—31.
16. Yavorska T. M. & Pogorila Yu. V. (2022). *Sociokulturna diyalnist bibliotek u realiyah vijni. Informaciya ta socium : zbirnik materialiv VII Mizhnarodnoyi naukovo-praktichnoyi konferenciyi (m. Vinnicya, 03 chervnya 2022r.)*. Vinnicya: DonNU imeni Vasilya Stusa, pp. 60—62.

Надійшла до редакції 16 липня 2024 року

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

УДК 655.55:94(477)"1942/1944":[015:061.1](477)
DOI: 10.36273/2076-9555.2024.7(336).38-43

Лариса Дояр,
кандидатка історичних наук, доцентка,
завідувачка Державного архіву друку
Книжкової палати України,
e-mail: arkhiv@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0789-2462>

Наукові розвідки та навчальна література з історії України 1942—1944 років (за матеріалами Книжкової палати України)*

Характерною ознакою підручника був невеликий обсяг і всеосяжні хронологічні межі. Автори, по суті, запропонували читачам чинну дотепер структуру українського історичного знання. Відмінність полягає в констатаціях, оцінних судженнях та доборі фактологічного матеріалу. Зокрема, лаконічніше викладено сторінки історії західноукраїнських земель до початку ХХ ст. та повністю проігноровано їх розвиток у міжвоєнний період, а розповідаючи про визволення Західної України у вересні 1939 р., автор розділу

М. Супруненко прокоментував перетин Червоною армією кордону Польщі тим, що остання, через воєнну слабкість, була "не в силах стримати наступу великої німецької армії", а отже, не спроможна захистити як власну незалежність, так і безпеку західноукраїнського населення на своїй території [9, с. 203]. Певна річ, що зміст підручника був позбавлений епізодів національно-визвольних змагань, зокрема не було жодної згадки про організацію та діяльність ОУН (цілком ймовірно, що авторам ще був невідомим

* Закінчення. Початок див.: Вісник Книжкової палати. 2024. № 6. С. 44—49.

виголошений у Львові 30 червня 1941 р. "Акт про відновлення Української держави"), а фрагменти національної боротьби віддзеркалювала лише критика зрадницьких дій С. Петлюри. Цікаво, що на тлі дій лідера Директорії автори старанно вибілювали очільника Української Центральної Ради: М. Грушевського у "Нарисі..." згадують поспіхом і лише як теоретика "безбуржуазності, безкласовості української нації" та затвердженого Національним конгресом Голову УЦР [9, с. 160]. Щодо його безпосередньої причетності до боротьби проти більшовиків наприкінці 1917 — на початку 1918 рр., то про це взагалі не йшлося, вочевидь, дискредитувати постать колишнього колеги, академіка АН УРСР М. Грушевського було не тільки неетично, а й тимчасово заборонено.

Важливим результатом контент-аналізу "Нарису історії України" 1942 р. є висновок про трактування Революції 1905—1907 рр. Уся подальша радянська історіографія, а разом з нею й сучасна українська історична наука, суголосно називають цю подію "першою російською буржуазно-демократичною революцією", тоді як автори підручника 1942 р. старанно оминають прикметник "російський" [9, с. 131—140]. З урахуванням географічної пазлоподібності революційних подій, їх фактичного початку на теренах України, говорити про "російськість" революції, на наш погляд, не варто. Вважаємо, що слід особливо наголосити на цій констатаційній заслугі тогочасних українських радянських істориків.

До створення наукового та навчального контенту в період Другої світової війни неабияких зусиль доклали вітчизняні письменники, драматурги й поети. Зокрема, Спілка радянських письменників України впродовж 1942—1943 рр. видала у двох книгах збірку "Україна в опні", що репрезентувала творчий здобуток провідних митців тогочасної української літератури [10; 11]. До неї увійшли твори різних жанрів, окремі з яких були суголосними воєнним подіям, як, наприклад, поема М. Бажана "Данило Галицький" [10].

Окрім того, українські митці пера брали активну участь в евакуаційних сесіях АН УРСР. Зокрема, наукове дослідження письменника Петра Панча, присвячене проблемі українського партизанського руху у вітчизняних війнах з німецькими загарбниками, увійшло до збірки друкованих доповідей відділу суспільних наук АН УРСР [5, с. 23—38]. Разом із колегою по цеху на цьому заході виступали поет М. Рильський, який порівняв мотиви батьківщини у творчості О. Пушкіна, А. Міцкевича і Т. Шевченка [5, с. 39—57], і драматург І. Кочерга, який дослідив

основні лінії розвитку українського театру [5, с. 101—113]. Надалі, долучаючись до створення художньої версії українських історичних знань, він написав романтичну драму "Ярослав Мудрий" (1944).

Майданчиком для поширення відомостей з історії України стала популярна література. У 1944 р. Державне видавництво (Держвидав) УРСР випустило у світ "Календар-довідник на 1944 рік" тиражем 17 тис. примірників [12].

Видання містило важливу інформацію довідкового характеру, зокрема щодо географічних параметрів країн світу (площа, кількість населення, назва столиці) [12, с. 267—270]. Наприкінці було наведено таблицю зіставлення арабських і римських цифр, щоб читачі могли орієнтуватися в римських обчисленнях [12, с. 276]. Для тих, хто цікавився питаннями військової історії, було підготовлено ґрунтовну довідку про ордени й медалі СРСР та порядок їх носіння [12, с. 251—256].

Окрім того, редколегія календаря-довідника також збирала свідчення так званої усної історії. Люди, яким пощастило пройти крізь пекло нацистської окупації та вижити, розповідали кореспондентам про почуте й побачене. Їхня пам'ять ще зберігала прізвища очільників німецької військової адміністрації, гестапівських катів, карателів, які виконували злочинні накази зі знищення цивільного населення. Обов'язки журналіста, який збирав ці викривальні свідчення для "Календаря-довідника на 1944 рік", тоді виконував відомий український радянський письменник і драматург А. Шиян [12, с. 222—225]. Обвинувальні документи про злочини окупантів на теренах України йому допомогли збирати різні люди. Зокрема, представники Науково-дослідного інституту акліматизації та гібридизації тварин "Асканія-Нова" С. Хрусалова, В. Хребтов, І. Данильченко, Є. Чемоданова склали акт про руйнацію всесвітньовідомого заповідника: "Німецькі окупаційні власті планомірно знищували заповідник... Гітлерівські мерзотники влаштували у зоопарку заповідника полювання... Німці винищили зубробізонів, рідкісні види антилоп, оленів, ланів, фазанів, лебедів, австралійських фламінго... Перед відступом німецькі солдати й офіцери обходили вольєри та загони та розстрілювали з автоматів птиць і тварин... Два коні Пржевальського (з трьох, що були) вивезені у Німеччину, а третій — убитий. Гітлерівці розграбували багатющий музей, вивезли в Німеччину колекцію чучел... те, що не змогли вивезти порізали багнетами і ножами... розгромили наукову бібліотеку... спалили найрідкісніший

гербарій і найбагатішу колекцію комах... Бандити витоптали ботанічний сад і вирубали рідкісні екземпляри дерев... У зоопарку кати влаштували страти радянських громадян..." [12, с. 222—223]. Працівники інституту звинувачували у злочиннях конкретних осіб: німецьких начальників Мелітопольського управління маєтками Шенкеля і Майніке, оберляйтера Лаккеба і його заступника Шмідта, німецького директора заповідника "Асканія-Нова" Ф. Баумгартнера, його заступника В. Кельнера, директора берлінського зоологічного саду професора Гета, німкеню А. Бергер, що "подвизалася при дирекції" [12, с. 223].

Про злочиння окупантів у с. Приазовському Запорізької області розповіли голова сільради Гук, лікар Подольний, учителька Сікорєва, жителі Астахова, Гридасов, Косенко: "Відступаючи, німці тільки в 9-ти колгоспах району спалили 656 житлових будинків... В селі Приазовському знищили електростанцію, МТС, 9 шкіл, лікарню, пошту... насильно вивезли в Німеччину більше 150 радянських громадян... Особливо лютували в нашому селі німецький комендант району Пфаф, його помічники Райтер, Фолькмер і Фотонгауер" [12, с. 223].

Про жахи окупованого Мелітополя А. Шияну повідомили голова міського виконкому Філіповський та місцеві жителі Миньков, Трофімова, Кошкар'єв: "...У жовтні 1941 р. фашистські нелюди зігнали до млина біля бердянського мосту понад 3000 жителів і розстріляли їх над протитанковим ровом... З того часу майже щодня до протитанкового рову під'їжджала спеціальна крита автомашина. Гестапівці виганяли з неї арештованих радянських громадян і розстрілювали їх. Масові вбивства мирних жителів відбувалися також на околицях сіл Данило-Іванівка і Круча... За неповними даними, за час окупації гітлерівці винищили понад 14 тисяч мирних жителів міста. При відступі німецькі бандити підпалювали житлові будинки разом з жителями. 13 жовтня 1943 р. німецькі кати загнали в тюрму понад 250 жінок і дітей і вночі підпалили тюрму. Гітлерівці зруйнували Мелітополь. Вони висадили в повітря насосно-компресорний завод, завод ім. Мікояна, завод ім. Воровського, консервний завод, сотні житлових будинків. Головними винуватцями цих злочинів є так званий генеральний німецький комісар Криму Георг Гейн і його заступник Кунценгауер, начальник гестапо Кула і бургомістр міста Классен" [12, с. 223—224].

А. Шиян поспілкувався і з жителями м. Золотоноша Полтавської області (від 1954 р. місто

входить до складу Черкаської області. — Л. Д.). Містяни І. Авраменко, А. Качанлицький, А. Суворов, Д. Семенченко, А. Підмогильний, А. Олексієнко, А. Тутова розповідали: "...22 листопада 1941 р. гітлерівці влаштували в м. Золотоноші криваву різню... вивели за місто понад три тисячі жителів і розстріляли їх біля глибо ю ю яру... Наприкінці липня минулого року гітлерівці розстріляли жителів сіл Золотоніського, Іркліївського, Чорнобайвського і Гельм'язівського районів. Страти відбувалися на південній околиці міста Золотоноші у військовому містечку. У числі розстріляних — колгоспниці Катерина Горбенко, Ганна Ткаченко, Ганна Петренко, Олександра Слива — депутат Верховної Ради УРСР, колгоспники — Микола Адаменко, Іван Яценко, Кузьма Дорожченко, директор середньої школи м. Золотоноші Марія Литвиненко, агроном Іван Присяжний, інженер заводу ім. Лепсе Іван Голуб і багато інших. Після визволення міста виявлено тридцять ям, в яких закопано понад 12 тисяч радянських громадян... Безпосередніми винуватцями цих злочинів ми вважаємо гебітскомісара підполковника Отто Гейдемана, начальника гестапо, майора Кляуса, його помічника Каубіша, начальника польової жандармерії лейтенанта Шольца" [12, с. 224].

Зусиллями А. Шияна було зібрано свідчення про Копищанську трагедію на Житомирщині [12, с. 224—225]. Улітку 1943 р. німці спалили с. Копище Житомирської обл. З 2500 мешканців села врятувалося близько 200 осіб, які заздалегідь сховалися в куренях, бо мали чоловіків "у загонах" (напевно, мається на увазі Червона армія чи партизанське з'єднання. — Л. Д.). Німці провели масову екзекуцію у хліву, розстрілюючи усіх без розбору, на горіщі вбили породіллю з немовлятком. Вижити змогла жінка, яка встигла заглибитися в яму, що була біля стінки хліва, від німецьких куль її врятувало тіло вбитої односелиці, що впало на неї. Згодом, зробивши підкоп, жінка втекла з місця масової страти.

Значний обсяг у зазначеному виданні було відведено архівним документам, зокрема читачі мали змогу ознайомитися з листом М. Хрущова до Й. Сталіна від 8 листопада 1943 р., у якому керівник КП(б)У розповідав про перші враження від щойно звільненої столиці УРСР — м. Києва [12, с. 166]. У тексті документа йшлося про те, що "німці, побоюючись цілковитого оточення, в паніці утікали з міста і не встигли спалити і висадити в повітря місто Київ, як це було зроблено з Полтавою та іншими містами Лівобережної частини України" [12, с. 166]. Водночас,

перелічуючи знищені об'єкти, Хрущов, по суті, суперечив сам собі — на момент визволення Київ лежав у руїнах: "...згоріли Київський університет, Будинок оборони, міська публічна бібліотека, електростанції (КРЕС, ЦЕС), висаджено в повітря два цехи заводу "Більшовик", хлібозаводи, водогінне господарство, всі мости, шляхопроводи і ряд великих житлових будівель... Раніше згоріли: цирк, театр Червоної армії, театр "Юного глядача" і всі кінотеатри, що були у центральній частині міста" [12, с. 166]. Неушкодженими залишилися театри, будинки ЦК КП(б)У і Верховної Ради УРСР, але німці їх тотально пограбували: Хрущов писав, що вивезли навіть дверні ручки, повітягали підвіконня, двері, віконні рами, паркет, повіривали мармурові плити. Київ справляв враження "вимерлого міста". У листі також йшлося про те, що "зараз з навколишніх лісів, боліт, ярів і кладовищенських склепів повертаються великими групами кияни" [12, с. 166]. Посилаючись на київського лікаря Пашкова, Хрущов розповідав Сталіну про те, як кияни переховувалися від німців, уникаючи вивезення в Німеччину. Сам Пашков сховався в підвалі, намастивши черевики іхтіоловою маззю та обливши гасом місце, де знайшов притулок. Люди ховалися в каналізаційних і водостічних колодязях, замурували один одного в підвалах, засипалися мотлохом на горищах. Під час облав у Києві були численні випадки самогубства: професор Лозинський, почувши, що до квартири заходять німці, отруївся, те саме зробили його дружина та дочка. Хрущов повідомляв Сталіну, що на Підвальної вулиці, у Михайлівському і Фруктовому провулках знайдено багато трупів містян [12, с. 166].

У розділі "Страхітливі звірства фашистських загарбників" "Календаря-довідника на 1944 рік" було оприлюднено "Повідомлення Надзвичайної Державної Комісії по встановленню і розслідуванню злочинств німецько-фашистських загарбників та їх спільників і заподіяної ними шкоди громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам і установам СРСР" [12, с. 219—222]. До книги увійшла інформація щодо Сталінської та Харківської областей і м. Харкова. З посиланням на медичну експертизу, проведену кандидатом медичних наук Прозоровським, професором Смольяніновим, старшим науковим співробітником Семеновським та військліккарями Притворовим, Городниченком та Якашею, у документі зазначалося, що гітлерівці застосовували окис вуглецю для масового отруєння харків'ян [12, с. 220].

15—18 грудня 1943 р. військовий трибунал 4-го Українського фронту у відкритому судовому засіданні в м. Харкові розглянув справу про звірства німецько-фашистських загарбників у місті та області. Усі звинувачені в цій справі: В. Лангхельд, Г. Рід, Р. Рецлав і зрадник Батьківщини М. Буланов були засуджені до смертної кари через повішення. 19 грудня 1943 р. на міському майдані вирок було виконано [12, с. 220].

Інформація про злодіяння гітлерівців у Сталінській (сучасній Донецькій) області містила дані про зруйнування вугільної промисловості, м. Сталіно (Донецьк) і винищення мирного населення [12, с. 220—222]. У документі зазначалося, що 3 тис. розстріляних радянських громадян у м. Артемівську (Бахмут) гітлерівці замурували в тунелях кар'єрів алебастрового заводу [12, с. 221]. На старому глиняно-крейдяному кар'єрі м. Краматорська члени надзвичайної комісії розкопали три ями, у яких було виявлено трупи радянських громадян, які лежали рядами обличчями вниз: загалом 812 трупів, з яких 740 чоловічих, 50 жіночих і 22 дитячих. 126 трупів було ідентифіковано, серед них: майстер заводу ім. Куйбишева Н. Соломко, рахівник Н. Давиденко, інженер Є. Єреков, хатня господарка М. Солод [12, с. 222]. За кілометр від м. Сталіно десятки тисяч мирних жителів були скинуті у шурф Калинівської шахти 4-4-біс. У самому місті німці спалили живцем мешканців Будинку професури — загалом 41 людину, дивом вдалося врятуватися лише двом дівчаткам. На території табору при клубі імені Леніна та Центральної поліклініки комісія виявила могилу, куди гітлерівці скинули не менше 25 тис. осіб. На території військового містечка за північним вокзалом м. Артемівська надзвичайна комісія зі злодіянь виявила 25 могил, у яких загалом налічувалося до 3 тис. трупів цивільних громадян [12, с. 222].

Окрім зазначених матеріалів, на сторінках "Календаря-довідника на 1944 рік" було уміщено чимало іншої історичної інформації, зокрема статтю академіка О. Богомольця, присвячену 25-річчю Академії наук УРСР [12, с. 141—142], біографію самого академіка [12, с. 143], історичну довідку, написану до 110 річниці від дня заснування Київського державного університету [12, с. 142—143]. У довіднику також було надруковано "Основні дати з історії нашої Вітчизни", починаючи від панування скіфів у чорноморських степах і виникнення грецьких колоній на Чорному морі й закінчуючи призначенням Й. Сталіна головою Ради народних комісарів СРСР 6 травня 1941 р. [12, с. 124—128]. Окремо

наведено "Хронологію Великої вітчизняної війни" за роками: 1941, 1942, 1943 [12, с. 128—130]. Остання містить інформацію про висування Ноти радянського уряду до Ірану та про вступ радянських військ на територію цієї країни (25.08.1941), про антифашистські мітинги представників українського народу, що проходили в Саратові (25.11.1941, 31.08.1942), про внесення в Держбанк СРСР колгоспником Ф. Головатим 100 тис. крб на будівництво літака тощо. Хронологію подій було доведено до 31 грудня 1943 р. — цього передсвяткового дня від гітлерівців було звільнено м. Житомир [3, с. 130].

"Календар-довідник" пропонував читачам ознайомитися з біографіями видатних особистостей в історії України, як-от: Данило Галицький, Северин Наливайко, Максим Кривонос, Іван Богун, Семен Палій, Максим Залізняк, Олекса Довбуш, Устим Кармалюк, Микола Щорс, Василь Боженко, Олександр Пархоменко [12, с. 99—104]. У розділі "Великі історичні битви" було розміщено статтю про Богдана Хмельницького [12, с. 90].

У довіднику було започатковано рубрику "Герої Вітчизняної війни", у якій оприлюднено біографії двічі Героїв Радянського Союзу, українців О. Молодчія та С. Супруна [12, с. 191—192], Героїв Радянського Союзу П. Бринька [12, с. 192], І. Шипуна [12, с. 194], М. Байди [12, с. 195] та С. Борзенка [12, с. 196], розповіді про героїчні вчинки льотчика Г. Онуфрієнка, піхотинця Д. Остапенка, снайпера М. Швеця. Розділ "Народні месники" був присвячений лідерам українського партизанського руху: С. Ковпаку, О. Федорову, О. Сабурову та Герою Радянського Союзу, партизану Яремчуку [12, с. 204—205]. У цій добірці не обійшлося й без гумору: за авторства Ю. Яновського було надруковано "Лист партизана Карпа Макодьоби до генерала фон Леєра" [12, с. 203]. Оскільки німецький генерал призначив 10 тис. марок тому, хто допоможе упіймати народного месника, то текст документа був написаний у дусі славнозвісного листа запорозьких козаків турецькому султанові Мехмету IV Мисливцю. Однак у Ю. Яновського лист зазвучав як

вирок-прокляття: "Я, Карпо Макодьоба, оголошую тебе поза законом. Хай одсохне рука, яка подасть тобі напитись, хай повилазять очі, які тебе пожаліють. Ти, караючи мене, повісив п'ятдесят невинних людей. Я, караючи тебе, повішу разом з тобою сотню німців у Німеччині. На кожному місті, де стрінеш моїх людей, тебе чекає собача смерть" [12, с. 203].

У виданні також містилася замітка про подвиг комсомольців м. Краснодона, які під час окупації створили підпільну організацію "Молода гвардія" [12, с. 210]. Календар надрукував присягу молодогвардійця та портрети О. Кошового, С. Тюленіна, Л. Шевцової, У. Громової та І. Земнухова. Це була одна із перших публікацій на цю тему.

Окрім того, до "Календаря-довідника на 1944 рік" увійшли сюжети з історії української літератури [12, с. 105—118], української радянської прози та поезії [12, с. 144—149], історичні оповідання, присвячені столицям України — містам Києву [12, с. 150—152] та Харкову [12, с. 153—154].

Отже, популярне видання мало потужний історичний зміст, а завдяки адаптованому до різних вікових і освітніх груп населення тексту довідник виконував серйозну навчально-виховну функцію.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що попри повну окупацію території УРСР, українська історична наука продовжувала активно розвиватися. У роки війни проводилися евакуаційні сесії Академії наук УРСР, готувалися доповіді, публічні лекції, видавалися довідники, словники, підручники, навчальні посібники та різноформатні наукові студії (збірники наукових праць, монографії, статті). До написання української історичної наукової та навчальної літератури долучалися не лише академічні вчені та галузеві фахівці, а й діячі літератури та мистецтва. Майданчиком для поширення історичних знань були наукові, науково-популярні, громадсько-політичні, літературно-мистецькі та інші види друкованих видань.

Список бібліографічних посилань

1. Українська бібліотечна енциклопедія : вебсайт. URL: [https://ube.nlu.org.ua/article/Літопис%20книг%20\(видання\)](https://ube.nlu.org.ua/article/Літопис%20книг%20(видання)).
2. Боротьба українського народу проти німецьких загарбників : збірка статей / [заг. ред. К. Г. Гуслистого, Л. М. Славіна]. Уфа : Видання АН УРСР, 1942. 48 с.
3. Шульга З. Українське селянство не буде у фашистській неволі / [ред. акад. К. Воблий, канд. наук Ф. Ястребов]. Уфа : Видавництво АН УРСР, 1942. 36 с.
4. Калинович М. Я., Маслов С. І., Попов П. М. Слов'яни в їх боротьбі з німецьким фашизмом і його попередниками / [ред. акад. Л. Булаховський]. Уфа : Видання АН УРСР, 1942. 32 с.
5. Праці січневої сесії Академії Наук УРСР. Доповіді відділу суспільних наук / [гол. ред. акад. Б. І. Чернишов, відп. ред. акад. М. Я. Калинович]. Уфа : Видання АН УРСР, 1942. 116 с.

6. Супруненко М. Жовтень на Україні / [відп. ред. чл.-кор. АН УРСР Л.М. Славін]. Уфа : Видавництво АН УРСР, 1942. 48 с.
7. Кубійович В. Географія України й сумежних країв. Краків ; Львів : Українське видавництво, 1943. 520 с. (з додатком карт).
8. Історія України. Т. 1 / [за ред. проф. М. Н. Петровського]. Уфа : Видавництво АН УРСР, 1943. 330 с.
9. Нарис історії України / [за ред. К. Гуслистого, Л. Славіна, Ф. Ястребова]. Уфа : Видавництво АН УРСР, 1942. 212 с.
10. Україна в огні. Кн. I / [ред. кол.: П. Тичина, М. Бажан та ін.]. Уфа : Видавництво Спілки радянських письменників України, 1942. 310 с.
11. Україна в огні. Кн. II / [ред. кол.: П. Тичина, М. Бажан та ін.]. Уфа : Видавництво Спілки радянських письменників України, 1943. 315 с.
12. Календар-довідник на 1944 рік / [ред. кол.: О. Г. Білоус, М. Г. Деревус, Д. М. Косарик, П. Й. Панч, Ю. К. Смолич, Г. Т. Шуйський (відп. ред.), О. Я. Шушурін]. Харків : Українське державне видавництво, 1944. 280 с. (з додатком карт).

Larysa Doiar,

PhD of Historical Sciences, Associate Professor,

Head of the State Printing Archive of the Book Chamber of Ukraine

***Scientific investigations and educational literature from the history of Ukraine 1942—1944
(based on the materials of the Book Chamber of Ukraine)***

The presented article continues the series of studio explorations conducted as part of the research work of the State Printing Archive in the current year of 2024. In accordance with the annual plan of the Book Chamber of Ukraine, the "State Printing Archive" department is processing printed editions of the 40s of the last century by revealing the most important topics of that time. Among the latter are historical-Ukrainian scientific and educational literature published during 1942—1944, i.e. in conditions when the territory of Ukraine was under occupation, and experts in the field of history, academic scientists, teachers of higher educational institutions and other people who were involved before writing this literature, were in evacuation. The presented article is written in accordance with the requirements of scientific methodology, is based on the principles of historicism, comprehensiveness and objectivity, applies general (description, analysis, synthesis, generalization, classification) and special (periodization, historical-comparative, content analysis) methods of scientific research. The scientific novelty of the presented work consists in the systematization and generalization of books published in 1942—1944 outside the territorial boundaries of Ukraine, but under the auspices of scientific and other literature-creating institutions of the Ukrainian SSR. The result of the conducted research was an analysis of the process of development of historical-Ukrainian science in the conditions of evacuation to the eastern regions of the Soviet Union. Currently little-used editions, whose bibliographic record and description were compiled by specialists of the Book Chamber of Ukraine, have been introduced into scientific circulation. The practical significance of the obtained results lies in the possibility of their application in future scientific research.

Keywords: *Hitler's occupation of Ukraine; evacuation of institutions and institutions of Ukraine to the eastern regions of the USSR; evacuation sessions of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR; scientific works on the history of Ukraine; educational literature on the history of Ukraine*

References

1. *Ukrayinska bibliotekna encyklopediya* : vebсайт. (n. d.). URL: [https://ube.nlu.org.ua/article/Літопис%20книг%20\(видання\)](https://ube.nlu.org.ua/article/Літопис%20книг%20(видання)).
2. Guslistii K. G. & Slavin L. M. [zag. red.]. (1942). *Borotba ukrayinskogo narodu proti nimeckih zagarbnikiv* : zbirka statej. Ufa: Vidannya AN URSSR.
3. Shulga Z. (1942). *Ukrayinske selyanstvo ne bude u fashistskij nevoli*. Ufa: Vidavnictvo AN URSSR.
4. Kalinovich M. Ya., Maslov S. I. & Popov P. M. (1942). *Slov'yani v yih borotbi z nimeckim fashizmom i jogo poperednikami*. Ufa: Vidannya AN URSSR.
5. Chernishov B. I. [gol. red.]. (1942). *Praci sichnevoyi sesiyi Akademiyi Nauk URSSR. Dopovidi viddilu suspilnih nauk*. Ufa: Vidannya AN URSSR.
6. Suprunenko M. (1942). *Zhovten na Ukrayini*. Ufa: Vidavnictvo AN URSSR.
7. Kubijovich V. (1943). *Geografiya Ukrayini j sumezhnih krayiv*. Krakiv ; Lviv: Ukrayinske vidavnictvo.
8. Petrovskii M. N [za red.]. (1943). *Istoriya Ukrayini. T. I*. Ufa: Vidavnictvo AN URSSR.
9. Guslistii K., Slavin L. & Yastrebov F. [za red.]. (1942). *Naris istoriyi Ukrayini*. Ufa: Vidavnictvo AN URSSR.
10. Tichina P., Bazhan M. ta in. [red. kol.]. (1942). *Ukrayina v ogni*. Кн. I. Ufa: Vidavnictvo Spilki radyanskih pismennikov Ukrayini.
11. Tichina P., Bazhan M. ta in. [red. kol.]. (1943). *Ukrayina v ogni*. Кн. II. Ufa: Vidavnictvo Spilki radyanskih pismennikov Ukrayini.
13. Shujskij G. T. [vidp. red.] ta in. (1944). *Kalendar-dovidnik na 1944 rik*. Harkiv: Ukrayinske derzhavne vidavnictvo.

Надійшла до редакції 27 травня 2024 року